УДК: 378.016:[80+33+002.1]

DOI <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2019-2-52-58>

Якубовська Марія,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1164-6320>

Михайлишин Рома,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9448-2463>

м. Львів

СИСТЕМА СИМБІОЗУ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ ТА СОЦІУМУ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація.

У статті розглянуто єдність родини та освітнього середовища в системі виховання обдарованої дитини. Подається наукове обґрунтування вивчення архетипу творів сучасного мемуарно-публіцистичного жанру та їх роль у формуванні загальнокультурної компетентності як парадигми професійного становлення сучасного фахівця (на прикладі творчості Ірини Грицини-Матешук), а також дослідження особливостей способів упровадження культурологічної підготовки в освітньому процесі закладів вищої освіти. Гармонія соціуму залежить від гармонійного становлення особисті на всіх етапах освітньої діяльності. У цих процесах важливим є дослідження науково-теоретичних аспектів формування алгоритму інноваційних змін у системі сучасної освіти на культурологічній основі. Актуальними постають також дослідження вироблення взаємозв'язку системи формування культурологічного аспекту.

логічної компетентності вихованців засобами художнього слова. Досліджено алгоритм вироблення потреби в самоосвіті, у духовній самостійності, критичній спрямованості мислення, продуктивність у засвоєнні знань і людської культури засобами культурологічного впливу. Педагогіка, виконуючи історичні завдання, створює передумови для утвердження якісних інноваційних процесів педагогічної взаємодії людини та соціуму.

Ключові слова: культурологічна компетентність; культурологічний світогляд; науковий дискурс; інваріантність дискурсу; культурологічна свідомість; мистецтво спілкування; культурологічне середовище; психологічний захист особистості; комунікативна компетентність; парадигма культурної взаємодії.

Для успішної реалізації завдань сучасної особистісно зорієнтованої освіти важливим є формування культурологічної компетентності вихованців, що містить основу гуманітарної безпеки сучасності. До головних структурних елементів культурологічної освіти входять: світоглядно-філософський, соціально-політичний і соціологічний складники, формування яких ефективніше відбуватиметься за залучення засобів художнього слова. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. розпочалася поява в сучасному культурологічному процесі творів мемуарно-есеїстичної літератури. Ці твори мають високий художній зміст і користуються популярністю серед масового читача. Люди між рядками таких творів шукають відповіді на злободенні явища дійсності, оскільки виникає потреба об'єктивного переосмислення суспільно-політичних подій із позиції досягнень сучасного історико-філософського вчення, коли домінантна роль у цих процесах має належати людській індивідуальності та здатності особистості до перетворення явищ об'єктивної дійсності.

Методологія дослідження полягає в застосуванні компаративного, історико-логічного, синергетичного методів. Досліджується системне творення культурологічної моделі художнього тексту як цілісної функціональної єдності інноваційних поглядів на сучасну теорію діяльності, розширення уявлень про синергетичну взаємодію між формуванням світогляду людини та гармонійним розвитком соціуму.

Про актуальність цієї теми свідчить те, що на сучасному етапі існують дослідження цієї проблеми формування культурологічного світогляду на всіх етапах освітньої діяльності. Так, формування культурологічної компетентності як інноваційної парадигми сучасності досліджують у своїх працях В. Андрущенко, І. Бех, В. Кремінь, С. Гончаренко, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, Л. Герганов, М. Євтух, Л. Єршова, А. Каленський, П. Лузан, М. Зимомря, Л. Пригодій, В. Орлов, І. Пасічник, Л. Пуховська, Л. Романишина, С. Сисоєва, В. Ягупов та ін. Культурологія як наука може стати базою для формування психологічно-філософської парадигми формування особистості сучасного фахівця.

Зокрема, І. Бех окреслив стратегію формування духовно-екзистенційних основ особистості в парадигмі: «від культури мислення до культури духовного переживання». У статті «Духовна особистість у контексті освітніх викликів» видатний учений І. Бех наголошує: «Багатовікове відчуження людини від справжніх духовних цінностей призвело до кризових явищ, пов'язаних із занепадом духовно-моральних ідеалів, посиленням зла і насильства. Девальвація духовних цінностей суттєво вплинула на посилення тенденції зростання жорстокого індивідуалізму, прагматизму, зверхнього ставлення до інших людей і приниження їхньої гідності, зневаги до рідної культури та історико-культурних традицій» [1, с. 3].

Сучасна професійна освіта (як і освіта в цілому) тримає руку на пульсі формуванні загальнолюдських цінностей, що є рушійними силами суспільного прогресу. Більшість сучасних учених стверджує, що модернізація освіти має обрати шлях створення діалогічної моделі сучасного суспільства. Культура – це суспільний процес формування самосвідомості особистості, основою якого є духовність. Згідно з дослідженнями Н. Розова [6, с. 118], формування системи цінностей має такі структурні частини: формування відповідальності за загальнолюдські цінності, глибинне усвідомлення цінностей самовизначення особистості, формування компетентності, а також особистісна само актуалізація.

На нашу думку, цей архетип освітньої парадигми є філософсько-психологічною основою, на якій базується формування парадигми сучасної професійної освіти. Поняття професійної компетентності охоплює, окрім професійних навиків, життєво-особистісний досвід, що є базисом мотиваційної діяльності професіонала-фахівця. Відбувається усвідомлення причетності до духовного поступу як суспільства, так і родинної та суспільної історії у постійному діалектичному взаємозв'язку. Філософський принцип (від загального до конкретного і від конкретного до загального) містить діалогічну модель безперервності людського буття як вічне прагнення філософської сентенції до абсолюту, вищої духовної істини світовідчуття, в якій досконалість людського буття набуває того архетипу людської та суспільної гармонії, у якій з найбільшою мірою відбувається самореалізація людської індивідуальності.

Культурологічний феномен сучасності – мемуарна література – слугує взірцем творення загальнокультурної компетентності, що постає в ролі парадигми професійного становлення сучасного фахівця. Яскравим прикладом сучасної літератури є мемуарно-есеїстична книга Ірини Грицини-Матешук «Олеська земля – земля героїв».

Автор – людина з легендарною біографією, яка є частиною сучасної духовної еліти держави. Письменниця, філософ, культуролог. Особистість, для якої історія держави – не порожня фраза, а конкретна реальність. Кожен крок непростого життя Ірина Грицини-Матешук проходила зі стоїчною мужністю, жертвовною шляхетністю та особистісною самовіддачею. Родинне життя в її трактуванні є складником життя народного. Розповідаючи про найдавніші родинні корені народного буття, в осиної яких міститься ствердження загальнолюдських цінностей, здатності давати собі раду у найважчі повороти життя і жити з гордо піднятою головою.

Розповідь у книзі Ірини Грицини-Матешук ведеться від найдавніших часів, куди тільки може сягнути око дослідника. «Хто ж були мої предки? Із переказів старожилів села й оповідей моїх рідних (дідуся Івана, Галини Грицини-Курилко, Дарії-Марії Мандюк та ін.) дізналася, що прадавні предки нашого роду, родини Грицинів, оселилися на цій благодатній землі ще в давні часи. Прийшли вони, нібито, сюди з Греції, коли їх римляни почали витісняти з рідних земель. З історії відомо, що в першому столітті нашої ери в Римі одна з перших християнок-гречанок була Помпонія Грицина, незвичайної краси жінка римського патриція Авла Плавція. За християнську віру вона була віддана суду, та муж заступився та її оправдали (див. Генріх Сенкевич «Камо грядеш»). За роки першої світової війни мої рідні також дізналися, що один видатний чоловік грецького походження на прізвище Грицина обіймає в Римі високу і відповідальну посаду, але це для них не було дивиною, бо, як виявилось, людей на прізвище Грицина є дуже багато, і розкидані вони по всьому світу» [2, с. 6–7].

У цій площині ми маємо взірць діалогічної парадигми дослідного аналізу: нарратор веде діалог із часом. Зусиллям думки він виривається за межі духовного часопростору і шукає той нерв, який «в'яже» родину як живе світло народного буття в єдину цілісну модель світобудови часу.

На творчості Ірини Грицини-Матешук бачимо реальний механізм упровадження принципів гуманізації та гуманітаризації, що є основою культурологічної підготовки в контексті сучасного освітнього процесу.

Сучасна гуманістична тенденція розвитку суспільства ставить особливі вимоги до вищої освіти та зумовлює її мету на сучасному етапі. Стратегічні завдання вищої освіти визначені у Законі України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII, Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») [5, с. 12–14].

Сучасний польський філософ, культуролог і письменник Адам Загайський, роздумуючи про шляхи розвитку сучасного красного письма, виділяв важливі характеристики цього виду мистецтва, уникаючи шаблонів традиційних класифікацій і орієнтуючись на сегмент внутрішнього вогню, що є основою основ будь-якої високої творчості, що виходить за межі раціоналістичного сприйняття.

Оцей місток між *раціо* та *іrrаціо* і є тим шляхом до божественної природи високих відкриттів, що несподівано, з потаємніших сховок Всесвітнього Розуму приходять як вище осяяння

до вченого, творця, трудівника. Мить цих осяянь і є дорогою до Абсолюту, як Закону пізнання всесвітньої Гармонії. «Не скривди! Допоможи! Відчуй! Збережи!» – ті внутрішні накази, що витворюючись усередині самої людської індивідуальності, спонукають до великих звершень, достойного людського буття, яке полягає в архетипі вміння за законами добра та любові побудувати людське існування. «Існують дві науки: *одна* – з-під знаку вогню, *друга* – з-під знаку повітря. Перша має справу з осяянням, божественністю. Її вчителі – це томи поезій із поживклими сторінками, порожні, сільські костели, деякі музичні твори та хвилини самотності під час довгих прогулянок. Це наука мало практична; невідомо, що робити з її порадами, як упровадити в життя. І чи її взагалі можна впровадити в життя, якщо вона є життям? Якщо в порівнянні з її пристрасністю, інше здається попелом, нудьгою, рутиною? Ця наука сповнена шалу і – часом – заздрості; буває, не терпить інших наук або не помічає їх.

Друга наука – та з-під знаку повітря – надзвичайно твереза; зайнята головно рефлексією, що стосується поділу скарбів. Поділ, за можливості, справедливий, – це головна і похвали варта манія цієї науки (цієї необхідної кожному суспільству науки). На жаль, ця твереза теорія нічого не знає, або знає дуже мало про природу скарбів, поділом яких вона так інтенсивно займається. Це перша наука, та з-під полум'яного має справу зі скарбами – і так ними переймається, що не допускає, навіть, думки про їх поділ (навіть, не через скупість, а через надмірну пристрасність). Друга – бажає ділити, але не має поняття що! Чи не комічно?» [3, с. 96].

Повість-дослідження Ірини Грицини-Матешук – це дивовижне поєднання цих двох наук. Цей жанр надає можливість знайти нові шляхи розвитку людського мислення і, окрім наукового, має яскраво виражену прикладну значущість. Педагогічна інновація, що полягає у використанні цього твору в практиці вищої школи становить ту необхідну парадигму, у пошуках якої прямує сучасна світова наука, позаяк, за нашими спостереженнями, процеси, що відбуваються в освіті, тісно пов'язані зі суспільними процесами і навпаки.

Очевидно, що в процесі цих духовних подій (а сильнішою подією духовного буття суспільства є твори мистецтва, зокрема, твори красного письма), звідси бере витоки й афористичний вислів «Рукописи не горять» формуються об'єктивні передумови для творення якісно нової моделі суспільства. Відхід вищої школи від авторитарної педагогіки, з її ставленням до студентства, як до пасивного об'єкта впливу, й повне оволодіння педагогікою співробітництва, заснованою на діалогічному спілкуванні, має спиратися досягнення сучасної культурології, як основи духовного буття людини. Ми дотримуємося точки зору вітчизняного дослідника С. Гончаренка [2, с. 6], який розглядає гуманізацію та гуманітаризацію як два незалежних методологічних принципи, що перебувають у взаємодії, але мають власні цілі й завдання.

У процесі цих мистецьких подій, коли сильнішою подією духовного буття суспільства є твори мистецтва (твори красного письменства), на початку ХХІ ст. вони набувають нових естетичних рис, покликаних не лише подавати візію буття засобами художнього сегменту, а й творити ту внутрішню силу (енергетичний порив), здатний до саморозвитку суспільства й особистості.

У повісті-дослідженні Ірини Грицини-Матешук з величезною увагою відібрані історичні ремінісценції, що творять особливу міфологему людського буття, де в хід об'єктивного розвитку вривається воля людської індивідуальності та творить такий необхідний для людства міт історичного буття народу. Розповідь про рід, який є органічним складником народного буття, у повісті Ірини Грицини-Матешук розгортається на фоні реальних історичних подій: монголо-татарська навала, яка захлинулася тут, у передгір'ї Карпат, перед силою та мужністю людського Духу. Легенда про те, як розверзлася земля під копитами коней завойовників, заснована на історичних фактах і має реальне історичне підґрунтя.

На прикладі есеїстичної творчості письменниці Ірини Грицини-Матешук ми бачимо те, як народжується та розвивається новий жанровий вид сучасного епічного письма. Його використання на практиці вищої школи дає змогу знайти унікальні можливості для формування сучасного фахівця-професіонала. Вишуканий стиль розповіді, наукова основа, зрима присутність авторського «Я», численні художні ремінісценції, насичені органічним і ненав'язливим

дидактизмом створюють ту унікальну модель, що органічно вписується в архетип парадигми професійної освіти сучасної вищої школи.

На прикладі концептуального аналізу повісті Ірини Грицини-Матешук ми бачимо розгорнуту характеристику сучасного духовного суспільства, що розглядається як якісно новий етап розвитку людства. Розвиток такого суспільства пов'язується з сучасними здобутками філософсько-культурологічної науки. Письменниця стверджує, що прогрес людства визначається не лише досягненнями науки та техніки, а й найголовніше – високодуховними нормами й оцінками поведінки, що відображають потреби соціальної системи.

Культура показує, якого результату досягло суспільство у своєму постійному розвитку; характеризує ступінь його розвитку крізь призму духовних пріоритетів. Таке сприйняття прогресу означає, що центром змін і перетворень є особистість, яка здійснює власну життєдіяльність відповідно до загальнолюдських цінностей і принципів. У сучасному літературознавстві постійно з'являються концепції, що спрямовані на встановлення остаточних жанрових інваріантів, що містили б семантичне і прагматичне ядро текстових форм. Розглянуто структуру художніх творів, в яких триває розвиток естетичної думки на рівні комунікативних прототипів.

Повість Ірини Грицини-Матешук у цьому концептуальному дослідженні відіграє ключову роль, адже її створено з поєднання історичних даних, авторського досвіду, художньо-публіцистичних роздумів і розмаїтої міфологічної новелістики. Такі твори за художньо-естетичною суттю можуть стати важливою змістово-дидактичною основою для творення педагогічної інноваційної парадигми сучасної професійної освіти.

Використання художнього доробку і життєвого досвіду письменниці та громадської діячки Ірини Грицини-Матешук дасть змогу знайти відповідь на важливі питання сучасної професійної педагогіки: формування соціально-суспільних, організаційно-структурних, наукових й навчально-методичних завдань.

Філософсько-естетична основа твору Ірини Грицини-Матешук дасть змогу розв'язувати важливу педагогічну задачу: *виховання професійного фахівця і громадянина з розвиненими духовністю, мораллю, інтернаціоналізмом, культурою, патріотизмом, здоров'ям, тим, без чого фахівець не може ефективно виконувати професійні функції, не ушкоджуючи та не погрожуючи власній країні та людству в цілому.*

Важливо, щоб заклади вищої освіти здійснювати підготовку людини освіченої, глибоко професійної, повністю підготовлену до сучасного життя і професійної діяльності, адже часто можна спостерігати, як сучасний фахівець все менше читає, рідше замислюється про майбутнє, у якому будуть жити його діти та онуки, незважаючи на те, що давно відомо, що культурна деградація – це шлях в нікуди.

Спробувати достукатися до серця та душі сучасного молодого покоління можна шляхом від конкретного до загального: навчитися любити власне родинне «гніздо», знати історію роду, вміти співвідносити історію родини з життям суспільства – усе це необхідні умови для набуття не лише змістового досвіду, а й для вироблення парадигми мисленнєвої діяльності.

У студентські роки молодь досягає духовної зрілості, що визначається у виробленні світоглядних принципів, сила яких помножується в поєднанні з професійними знаннями. Професійне самовизначення посилюється засвоєнням особистістю майбутнього фахівця системи загальнолюдських цінностей, цілей, еталонів, норм і стандартів.

Сучасні реалії розвитку суспільства потребують формування відповідних педагогічних умов для проведення більш ефективної гуманітаризації технічної освіти. Для якісної реалізації гуманізації технічної освіти необхідно створити відповідні педагогічні умови.

Таким чином, на прикладі аналізу творчості Ірини Грицини-Матешук бачимо, як архетип творів мемуарно-публіцистичного жанру у формуванні загально культурної компетентності професійного становлення сучасного фахівця створює передумови для формування мотиваційної готовності майбутніх фахівців використовувати гуманітарні знання у майбутній професійній діяльності, індивідуальну зацікавленість використовувати гуманітарні знання в самоосвіті,

створення гуманітарних умов для підвищення професійного рівня майбутніх фахівців, забезпечення безперервного процесу розвитку культурології у сучасній професійній освіті. У подальших пошуках будемо розкривати загальнокультурні компетенції особистості.

Використані літературні джерела

1. Бех І.Д. Духовна особистість у контексті освітніх викликів / І.Д. Бех // Рідна школа. 2019, № 1. С. 3–7.
2. Гончаренко С.У. І все таки – гуманізація / С.У. Гончаренко // Педагогіка і психологія, 1995. № 1. С. 7.
3. Грицина-Матешук І. Олеська земля – земля героїв / І. Грицина-Матешук. Львів, 2010. 223 с.
4. Загаєвський А. У чужій красі. Кальварія / А. Загаєвський, 2008. 190 с.
5. Зязюн І.А. Гуманістична парадигма в освіті / І.А. Зязюн // Вища школа: реалії, тенденції, перспективи розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 квітня 1996 р.). Ч. II: Нова парадигма вищої освіти. Київ, 1996. С. 18–20.
6. Національна доктрина розвитку освіти // Офіційний вісник України, 2002. № 16. С. 2–14.
7. Розов Н. Філософія освіти / Н. Розов. Москва, 2006. 326 с.

References

1. Bech, I.D. (2019). Dykhovna osobustist u konteksti osvitenikh vyklykiv [Spiritual personality in the context of educational challenges]. *Ridna shkola – Home school*. 1. P. 3-7.
2. Goncharenko, S.U. (1995). I vse taky – humanizatsiia [And yet – humanization]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*. 1. P. 7.
3. Hrytsyna-Mateshuk, I. (2010). Oleska zemlia – zemlia heroiv [Olesko land – land of heroes]. Lviv, 223 p.
4. Zagayevsky, A. (2008). U chuzhii krasii. Kalvariia [In another's beauty. Calvary]. 190 p.
5. Ziazun, I.A. (1996). Humanistychna paradyhma v osviti [The Humanistic Paradigm in Education]. *Vyshcha shkola: realii, tendentsii, perspektyvy rozvytku – High School: Realities, Trends, Prospects for Development*. Part II: The New Paradigm of Higher Education. Kyiv., P. 18-20.
6. Natsionalna doktryna rozvytku osvity [National Doctrine of Educational Development] (2002). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Journal of Ukraine*. 16. P. 2-14.
7. Rozov, N. (2006). *Filosofia osvity [Philosophy of Education]*. Moscow, 326 p.

Yakubovska Mariia, Mykhailyshyn Roma. System of Family Education and Socium Symbiosis in the Formation of General-cultural Competence of Personality: Cultural Aspects.

Summary.

The article is dedicated to scientific substantiation of the study of the archetype of works of the modern memoir-journalistic genre and their role in the formation of general cultural competence as a paradigm for professional formation of a modern specialist (on the example of creativity of Irina Grytsyna-Mateshuk), the study of the peculiarities of the ways of cultural education. The harmony of the society depends on the harmonious formation of the individual at all stages of the educational activity. In these processes it is important to study the scientific and theoretical aspects of the formation of the algorithm of innovative changes in the system of modern education on a cultural basis. In addition, the study of the interrelation of the system of forming the cultural competence of the pupils by means of artistic words is relevant. The algorithm of developing the need for self-education, spiritual independence, critical thinking, productivity in the acquisition of knowledge and human culture by means of cultural influence is investigated. Pedagogy, fulfilling its historical tasks, creates the preconditions for approval of high-quality innovative processes of pedagogical interaction between man and society. Most modern scholars argue that modernization of education must choose the path of creating a dialogical model of modern society. Culture is a social process of formation of personality consciousness, the basis of which is spirituality.

Key words: cultural competence; cultural worldview; scientific discourse; discourse invariance; cultural consciousness; art of communication; cultural environment; psychological protection of personality; communicative competence; paradigm of cultural interaction.

Якубовская М.С., Михайлишин Р.Р. Система симбиоза семейного воспитания и социума в формировании общекультурной компетенции личности: культурологический аспект.

Аннотация.

В статье рассмотрены единство семьи и образовательной среды в системе воспитания одаренного ребенка. Подается научное обоснование изучения архетипа произведений современного мемуарно-публицистического жанра и их роль в формировании общекультурной компетентности как парадигмы профессионального становления современного специалиста (на примере творчества Ирины Грицины-Матешук), а также исследования особенностей способов внедрения культурологической подготовки в образовательном процессе вузов. Гармония социума зависит от гармоничного становления личности на всех этапах образовательной деятельности. В этих процессах важным является исследование научно-теоретических аспектов формирования алгоритма инновационных изменений в системе современного образования на культурологической основе. Актуальными также являются исследования выработки взаимосвязи системы формирования культурологической компетентности воспитанников средствами художественного слова. В статье исследованы алгоритм выработки потребности в самообразовании, в духовной самостоятельности, критической направленности мышления, а также производительность в усвоении знаний и человеческой культуры средствами культурологического воздействия. Педагогика, выполняя исторические задачи, создает предпосылки для утверждения качественных инновационных процессов педагогического взаимодействия человека и социума.

Ключевые слова: культурологическая компетентность; культурологическое мировоззрение; научный дискурс; инвариантность дискурса; культурологическое сознание; искусство общения; культурологическая среда; психологическая защита личности; коммуникативная компетентность; парадигма культурного взаимодействия.

Стаття надійшла до редколегії 11 листопада 2019 року